

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.82

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Амосов О.Ю.

доктор економічних наук, професор
Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України

Annotation

The author describes the mechanisms of public scientific-technical and innovative policy, determines the support basic directions of public innovative policy in Ukraine and facilities of the state influencing in the field of scientific and technical activity, and also offers a stimulation system of scientific-technical and innovative activity in the article.

Анотація

У статті розглянуто механізми державної науково-технічної й інноваційної політики, визначено основні напрями підтримки державної інноваційної політики в Україні та засоби впливу держави у сфері науково-технічної діяльності, а також запропоновано систему стимулів науково-технічної та інноваційної діяльності.

Ключові слова

Науково-технічна діяльність, інноваційна діяльність, державна політика, державне регулювання, науково-технічний потенціал, упровадження, інновації.

I. Вступ

У сучасних умовах стан економічного розвитку країни визначається безпосередньо досягненнями науки й техніки та мірою їх використання, тобто рівнем інноваційних процесів. Останні справляють вплив на різні аспекти загальнодержавного розвитку.

Україна має значний науково-технічний потенціал, однак він слабо орієнтований на реалізацію конкретних інновацій у всіх секторах економіки. Подолання відставання практично у всіх галузях і виробництвах потребує рішучих дій держави.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити особливості державного регулювання розвитку науково-технічної діяльності в Україні.

III. Результати

Науково-технічна діяльність традиційно вважається сферою активної державної політики. Річ у тім, що наукові ідеї не можуть бути безпосередньо використані в господарській діяльності, метою якої є прибуток. Тому

організації й компанії неохоче йдуть на пряме фінансування досліджень, хоча відчують потребу в їх результатах. У сучасних умовах держава багато в чому бере на себе функцію забезпечення бізнесу одним з найважливіших ресурсів інноваційного процесу – науковими знаннями та ідеями [3].

Держава покликана визначити мету і принципи своєї політики та власні пріоритети в науково-технічній та інноваційній діяльності. Цілями науково-технічної й інноваційної політики розвинутих країн світу, як правило, є збільшення внеску науки і техніки в розвиток економіки країни; забезпечення прогресивних перетворень у сфері матеріального виробництва; підвищення конкурентоспроможності національного продукту на світовому ринку; зміцнення безпеки й обороноздатності країни; поліпшення екологічного стану; збереження і розвиток сформованих наукових шкіл.

На державному рівні розробляються принципи інноваційної політики, на підставі яких вона буде здійснюватися в науці та інноваційній сфері, а також механізм її реалізації. Ці принципи залежать від сформованої господарської системи країни, глибини впливу державних інститутів на економічну діяльність [4].

Затверджена в Конституції України державна науково-технічна політика як об'єктивно-інституційна форма здійснення державного регулювання науки швидко виявила власні особливості:

1) основні принципи її проведення: загальнодержавний масштаб здійснення; допомога держави науковим установам, закладам і підприємствам у впровадженні інновацій; сприяння поєднанню фундаментальних і прикладних досліджень з метою найшвидшого впровадження їх результатів у виробництво. Ці заходи сприяють прискоренню суспільних перетворень;

2) постановка гостро актуальної мети: прогнозування світового науково-технічного прогресу; пошук і консолідація джерел фі-

нансування національних витрат на розвиток науки; системний розвиток науково-технічних технологій і науково-соціальних технологій; створення інноваційної сфери як частини світового інноваціотворення; формування національного ринку інновацій; підвищення наукоємкого виробництва і ресурсозберігання, особливо енергоносіїв; використання ринкових відносин у практичному впровадженні досягнень науки. Загальне значення цієї мети полягає в можливості залучення науки і збільшенні її внеску в прискорення демократизації суспільства й трансформації економіки;

3) інституційний підхід державної науково-технічної політики відносно досягнення вказаної мети за допомогою певних механізмів залучення науки до перехідних процесів [2, с. 72].

У концептуальних засадах стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 рр. “Європейський вибір” підкреслено: “Україна належить до держав з високим науковим потенціалом. Це передусім визнані у світі наукові школи... Держава, її політичне керівництво, органи законодавчої та виконавчої влади повинні створити такі умови, які забезпечували б не лише примноження цього потенціалу, а насамперед максимальну його віддачу. Держава має стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку...” [8, с. 71].

Державна науково-технічна та інноваційна політика не може і не повинна обмежуватися лише фінансовою підтримкою науково-технічних програм і наданням різних пільг суб'єктам, які здійснюють інноваційну діяльність. Держава зобов'язана виконувати функції економічної (комерційної) реалізації науково-технічних нововведень, виступати основним інвестором інтелектуального капіталу, суб'єктом присвоєння економічних результатів науково-технічного потенціалу [1].

Основні напрями підтримки державної інноваційної політики в Україні [9]:

- сприяння підвищенню інноваційної активності, що забезпечить збільшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на основі освоєння науково-технічних досягнень і оновлення виробництва;
- орієнтація на підтримку базисних і поліпшуючих інновацій як складових сучасного технологічного укладу;
- сполучення державного регулювання інноваційної діяльності з ефективним функціонуванням конкурентного ринкового інноваційного механізму, захистом інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіонах України, міжнародному трансферту технологій, міжнародному інвестиційному співробітництву, захисту

інтересів національного інноваційного підприємництва.

До основних принципів державної політики в науково-технічній та інноваційній діяльності належать свобода наукової та науково-технічної творчості, правова охорона інтелектуальної власності, інтеграція наукової, науково-технічної діяльності й освіти, підтримка конкуренції у сферах науки і техніки, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках наукового розвитку, стимулювання ділової активності в науковій, науково-технічній та інноваційній діяльності, розвиток міжнародного наукового співробітництва.

Центральне місце в системі прямого державного регулювання займає фінансування НДДКР та інноваційних проектів з бюджетних коштів. Державні асигнування та субсидії можуть надаватися державному і недержавному секторам на власне інноваційні цілі або на забезпечення інноваційної складової інвестицій багатопільового характеру. З метою забезпечення диверсифікованості інноваційних вкладень держави можливе створення спеціалізованих державних холдингових та інноваційних компаній.

Винятковою прерогативою держави є правове регулювання інноваційних процесів. Закон повинен визначити стратегію, принципи і порядок формування державної науково-технічної політики; місце наукової і науково-технічної діяльності в державі, суспільстві, економіці; правовий статус науковця; закріпити види наукових організацій, множинність джерел фінансування галузі, принципи регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, основні форми впливу органів державної влади на державному і регіональному рівнях у сфері науки; визначити правові основи регулювання міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва.

Організаційний механізм державного регулювання науково-технічної діяльності повинен забезпечити врахування думок усіх зацікавлених структур і водночас створити умови для погодженого впровадження заходів щодо стимулювання інновацій. Суб'єктами інноваційної політики виступають органи державної влади (центральні і місцеві), підприємства й організації державного сектора, громадські організації, самі науковці та інноватори.

Досвід промислово розвинутих країн показує життєву необхідність у сучасних умовах державного регулювання економіки. Ринок повільно реагує на потребу в докорінних змінах народного господарства, які вимагають значних витрат і не дають швидкої вигоди. Він не здатен підтримувати саме існування некомерційних галузей (фундаментальних наукових досліджень, освіти та ін.) [7].

Державне регулювання і підтримка інноваційного підприємництва має бути сполучною ланкою між сферою "чистої" (академічної) науки і завданнями виробництва. Необхідне здійснення промислової політики, спрямованої на формування сталого попиту на інноваційну продукцію.

У цілому роль держави у сфері підтримки інновацій можна звести до таких моментів [6, с. 50]:

- сприяння розвитку науки, у тому числі прикладної, і підготовці наукових та інженерних кадрів (основне джерело інноваційних ідей);
- реалізація різноманітних програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності підприємств у межах більшості державних відомств;
- надання державних замовлень, в основному у формі контрактів, на проведення НДДКР, які забезпечують початковий попит на більшість нововведень, що згодом знаходять широке застосування в економіці країни;
- надання податкових пільг, що сприяє прийняттю окремими фірмами інноваційних рішень;
- посередництво в справі організації ефективної взаємодії академічної та прикладної науки, стимулювання кооперації в галузі НДДКР промислових підприємств і університетів.

Перехід до ринкових відносин, процеси реформування економіки в Україні свідчать, що в численних програмах соціально-економічних перетворень невиправдано мало місця відводилося питанням використання інновацій як фактора економічного зростання. В Україні видатки на науку фактично становлять у середньому 0,4% та їх обсяги протягом останніх років практично не змінювалися.

Водночас узагальнення світового досвіду дає підставу стверджувати, що неспроможність суспільства забезпечити інтенсивний розвиток новітніх технологій, наукових та організаційно-управлінських розробок зумовлює низьку ефективність реформ, різке зниження науково-технічної активності населення. Тому сьогодні одним з найважливіших завдань є збільшення видатків на науку до 1,7%, оскільки рівень конкурентоспроможності на внутрішньому і, особливо, на зовнішньому ринку визначають насамперед науково-технічні інновації [5].

Засоби впливу держави у сфері науково-технічної діяльності можна поділити на прямі та опосередковані. Світова практика свідчить, що сфера прямого регулювання (адміністративно-відомчий та програмно-цільовий методи) поступово звужується, тоді як сфера методів опосередкованого впливу

(лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, антимонопольного регулювання, сприяння подальшому розвитку інфраструктури, зовнішньоекономічна політика) розширюється [4].

Завданням державної науково-технічної та інноваційної політики в Україні є створення оптимального економічного механізму, який поєднував би державні та ринкові вагелі впливу на наукові та інноваційні процеси, був зорієнтований на економічне зростання України, її інтеграцію у світову економіку.

Характер наукової та інноваційної діяльності вимагає постійного втручання держави у процес її розвитку, оскільки науково-технічним нововведенням притаманні невизначеність витрат і результатів, значна тривалість більшості науково-технічних проєктів, високий рівень ризику та можливість невдач. Доцільним є взаємоузгоджений розвиток державних наукових програм з інноваційним підприємництвом [6, с. 52].

Для заохочення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні можна запропонувати таку систему стимулів:

- створення венчурних інноваційних фондів, що користуються податковими пільгами;
- зниження державних патентних зборів для індивідуальних винахідників;
- право на прискорену амортизацію обладнання;
- цілеспрямоване субсидування державою дрібного інноваційного бізнесу у формі дотацій (грантів);
- право об'єднання капіталів для спільного проведення НДДКР тощо.

Функція держави в національному науково-технічному розвитку полягає у створенні системи освіти, інноваційних інфраструктур, інституційному забезпеченні, стимулюванні прямими і непрямими методами.

Набагато істотношою повинна бути підтримка розвитку системи освіти в країні. Така підтримка має включати повне або часткове утримання закладів загальної середньої освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили. Необхідно повернути статус викладачам і науковцям шляхом надання гідної матеріальної і моральної винагороди їх діяльності [5].

Також сюди можна зарахувати надання грантів на проведення наукових досліджень у навчальних закладах, грантів на закордонне стажування та обмін науковими кадрами з іншими країнами, участь українських науковців і студентів у міжнародних наукових і науково-технічних проєктах і програмах. Крім цього, доцільним є впровадження у навчальний процес нових методів, так

званих активних форм навчання – ділових ігор, ситуаційних завдань, методу “мозкового штурму” тощо.

Використання їх у навчальному процесі досі обмежене, хоча з практики закордонних вузів (Фінляндії, Ірландії, Великобританії, Німеччини) відомо, що більшість економічних курсів побудовано саме на цих принципах.

Підвищення ролі держави у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності – об’єктивний процес, оскільки для того, щоб сформувалися умови, за яких фірмі вигідна і доступна постійна інноваційна діяльність, необхідні додаткові стимули, які не завжди ринок може надати.

У цілому роль держави в галузі підтримки інновацій, на наш погляд, можна звести, хоча це і неповний перелік, до таких моментів:

- у рамках більшості урядових відомств існують різноманітні програми, спрямовані на підвищення інноваційної активності бізнесу;
- державні замовлення, переважно у формі контрактів, на проведення НДДКР забезпечують початковий попит на більшість нововведень, які потім знаходять широке застосування в економіці країни;
- фіскальні та інші елементи державного регулювання формують стимулювальний вплив зовнішнього середовища, що зумовлює ефективність і необхідність інноваційних рішень окремих фірм;
- держава виступає в ролі посередника в справі організації ефективної взаємодії академічної і прикладної науки, стимулює кооперацію у сфері НДДКР промислових корпорацій і університетів.

Функція додаткового стимулювання здійснюється державою за допомогою інструментів економічної політики (кредит, податки, антитрестівське законодавство, регулювання міжнародного обміну технологіями та ін.), що дає змогу суттєво зменшити ризик інноваційної діяльності, знизити вартість її ресурсів і підвищити їхню доступність і якість.

Іншою причиною підвищення ролі держави в галузі науково-технічної й інноваційної діяльності є стрімке зростання витрат, необхідних для її проведення.

Здійснення всіх етапів інноваційного процесу – від фундаментальних розробок до практичного впровадження нової технології – у багатьох найбільш комерційно перспективних на сьогодні галузях науки і техніки пов’язане з високими витратами і часто може бути комерційно ефективним тільки за наявності державної підтримки [1].

Зростання вартості НДДКР і комерційного впровадження їх результатів пов’язане із прискоренням темпів розвитку технологіч-

них укладів. Зміщення центра ваги конкурентної боротьби з цінових факторів на фактори якості та надійності, з одного боку, і підвищення попиту на наукоємні товари, з іншого, передбачає інтенсивну заміну устаткування. Це сприяє швидкому розвитку фундаментальних досліджень, пов’язаних зі створенням принципово нових технологічних процесів.

Абсолютні витрати, пов’язані з НДДКР, зростають, а їх результати часто не мають ясних комерційних перспектив, що може істотно скорочувати комерційну ефективність здійснення нововведень. Це зумовлено збільшенням витрат на науково-дослідне устаткування, прилади та інструменти і підвищенням заробітної плати висококваліфікованих науково-технічних та інженерних кадрів [4].

Активна участь держави в інноваційній діяльності пов’язана з необхідністю довгострокового прогнозування результатів науково-технічної й інноваційної діяльності.

Ефективність нововведення великою мірою залежить від правильності вибору галузі та виду інновацій, часу їх упровадження. Обсяг інформації, необхідної для виконання такого завдання, і витрати, пов’язані з її обробкою, можуть перевищувати можливості окремих фірм.

Необхідність залучення держави до науково-технічної та інноваційної діяльності зумовлена тим, що розвиток інноваційної діяльності і збільшення обсягу ресурсів, що залучаються в інноваційний процес, передбачають співробітництво та кооперацію як приватних, так і державних суб’єктів (фірм, університетів, державних лабораторій та ін.).

Координація їхнього співробітництва, як правило, здійснюється в рамках науково-технічних чи інноваційних проектів. Через кооперацію діяльності всіх суб’єктів, котрі залучаються в інноваційний процес, реалізується організаційна функція держави.

IV. Висновки

Вплив держави на науково-технічну та інноваційну сферу в країнах з ринковою економікою слід розглядати не стільки як управлінський, скільки як регулювальний, що виявляється у сприянні формуванню господарських зв’язків і пропорцій, координації інноваційної діяльності на основі узгодження приватних і суспільних інтересів.

Головна функція держави не повинна обмежуватися заходами фінансової підтримки інновацій, а охоплювати комплекс питань інвестування, комерційної реалізації значних проектів і нововведень, привласнення економічного ефекту від реалізації науково-технічних проектів. Це має бути система заходів, пов’язана з усіма етапами інноваційного процесу.

Література

1. Гуменюк В. Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу / В. Гуменюк // *Фінанси України*. – 2005. – № 10. – С. 51–59.
2. Гуревич М. Государственное регулирование науки / М. Гуревич // *Экономика Украины*. – 2001. – № 10. – С. 73–79.
3. Демехин В. Некоторые проблемы усовершенствования системы деятельности в сфере государственного управления в условиях конституциональной реформы / В. Демехин // *Голос Украины*. – 2005. – № 89. – С. 8–9.
4. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Д.И. Кокурин. – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.
5. Нижник Н.Р. Державне управління в Україні: наукові, правові та організаційні засади : навч. посіб. / Н.Р. Нижник ; за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Л. : Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2002. – 352 с.
6. Овчаренко Л.В. Роль державного регулювання у становленні інноваційного підприємництва в країнах з перехідною економікою / Л.В. Овчаренко // *Наукові записки*. – 2003. – Т. 21. – С. 49–55.
7. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання економіки / М. Пашута // *Економіст*. – 2004. – № 1. – С. 51–55.
8. Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки" // *Інноваційне законодавство України: повне зібрання нормативно-правових актів : у 3-х т. / [за заг. ред. В.В. Костицького]*. – К., 2003. – Т. 1. – С. 70–76.
9. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л.А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.
10. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / О.М. Юркевич // *Фінанси України*. – 2004. – № 6. – С. 106–112.

УДК 338.49

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА**Болдусь М.В.**кандидат економічних наук, доцент
Класичний приватний університет**Annotation**

The article is devoted to development of directions of improvement of financial mechanism of adjusting of prices in the field of agro-industrial production. Certainly necessity of expansion of application of the assured prices within the framework of mechanism of state commodities interventions at the food market; adjusting by the mortgages operations of surplus price-waves at the market; application having a special purpose prices for products production of which must be grown; system of quotas on production of goods taking into account the necessities of forming of government food reserves.

Анотація

Статтю присвячено розробленню напрямів удосконалення фінансового механізму регулювання цін у сфері агропромислового виробництва. Обґрунтовано необхідність розширення застосування гарантованих цін у межах механізму державних товарних інтервенцій на продовольчому ринку; регулювання за допомогою заставних операцій надмірних коливань цін на ринку; застосування цільових цін для продуктів, виробниц-

тво яких необхідно нарощувати; системи квот на виробництво продукції з урахуванням потреб формування державних продовольчих резервів.

Ключові слова

Державне регіональне управління, агропромисловий комплекс, фінансовий механізм, регулювання цін, ціновий паритет.

I. Вступ

Сьогодні перед державними органами влади стоїть складне завдання, що полягає в розробленні й запуску механізму ціноутворення, який би сприяв динамічному розвитку сільського господарства. Цей механізм має передбачити більший, ніж зараз, державний контроль за цінами в аграрно-промисловому комплексі: обмеження законодавчим шляхом цін на товари природних монополій, введення податків, що прогресивно зростають, на надприбуток монополістів, жорстке дотримання мінімально допустимих цін на сільськогосподарську продукцію.

При розробленні нового механізму ціноутворення стоїть також завдання подолати негативний взаємовплив процесів ціноутворення й інтенсифікації сільського господар-